

CUỘC CÁCH MẠNG CÔNG NGHIỆP LẦN THỨ 4

đối với sự phát triển nền hành chính nhà nước

■ PHẠM NGỌC HÒA

Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, khu vực IV

Sự phát triển của nhân loại trong hơn ba thế kỷ qua chịu ảnh hưởng rất lớn bởi những thay đổi từ các cuộc cách mạng công nghiệp. Cũng như ba cuộc cách mạng công nghiệp trước đây, cuộc cách mạng công nghiệp (CMCN) lần thứ 4 đang tạo ra thời cơ mới cho sự phát triển của nền kinh tế thế giới nói chung và Việt Nam nói riêng. Cuộc cách mạng này đã tạo ra cả cơ hội và thách thức mới đối với việc xây dựng hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước.

Sự ra đời cuộc CMCN lần thứ 4

Theo Giáo sư Klaus Schwab, Chủ tịch Diễn đàn Kinh tế Thế giới, công nghiệp thế hệ 4.0 (Industry 4.0), hay cuộc CMCN lần thứ 4 là một thuật ngữ bao gồm một loạt các công nghệ tự động hóa hiện đại, trao đổi dữ liệu và chế tạo. Cuộc CMCN lần thứ 4 được định nghĩa là một cụm thuật ngữ cho các công nghệ và khái niệm của tổ chức trong chuỗi giá trị đi cùng với các hệ thống vật lý trong không gian ảo, internet kết nối vạn vật (IoT) và internet của các dịch vụ (IoS). Nếu như cuộc CMCN lần thứ 1 (năm 1784) là việc chấm dứt sự phụ thuộc của con người vào sức kéo động vật và sức người, chuyển sang sử dụng năng lượng hóa thạch, sức nước và hơi nước; cuộc CMCN lần thứ 2 (năm 1870) có bước đột phá là điện khí hóa, liên lạc hữu tuyến và vô tuyến, tổng hợp được phân bón và các hình thức phát điện, thì cuộc CMCN lần thứ 3

(năm 1969) là sự ra đời của các hệ thống kỹ thuật số, thông tin liên lạc và những tiến bộ nhanh chóng trong công nghệ máy tính, lập trình, tạo ra, xử lý và chia sẻ thông tin. Cuộc CMCN lần thứ 4 ra đời trên cơ sở nền tảng của cuộc CMCN lần thứ 3, trọng tâm là các phát minh, phát kiến và sự kết hợp của ba đại xu hướng: vật lý, số hóa và sinh học hay nói cách khác đó là sự kết hợp của ba thế giới: thế giới vật chất, thế giới ảo (thế giới số) và thế giới sinh vật. Tương tự như lần thứ 3, cuộc CMCN lần thứ 4 cũng được dự đoán có ảnh hưởng mạnh mẽ, sâu rộng đến mọi quốc gia trên thế giới. Có thể nói, cuộc CMCN lần này sẽ rất khác so với ba cuộc cách mạng đã làm thay đổi năng lực sản xuất của con người trước đó và được dự báo sẽ làm "đảo lộn" toàn bộ cuộc sống của chúng ta. So sánh với các cuộc CMCN trước đây, cuộc CMCN lần thứ 4 sẽ phát triển với tốc độ cấp số nhân chứ không phải

cấp số cộng như các cuộc CMCN trước đó về cả phạm vi và sự tác động mang tính hệ thống. Các công nghệ mới từ cuộc CMCN lần thứ 4 được phát triển với tốc độ cao vượt bậc, với những đột phá đã được hiện thực hóa: xe hơi tự lái, các ứng dụng của trí tuệ nhân tạo vào hoạt động kinh doanh trực tuyến, y khoa, tài chính... Tất cả đang và sẽ mang lại nhiều thay đổi cơ bản và sâu rộng từ hoạt động của đời sống xã hội nói chung đến sự phát triển của nền hành chính nhà nước nói riêng... Với cuộc cách mạng này, với tốc độ sáng tạo công nghệ cực nhanh, bắt buộc nền hành chính nhà nước phải thay đổi để thích ứng với yêu cầu mới.

Cuộc CMCN lần thứ 4 đang mở ra nhiều cơ hội cho các nước, đặc biệt là các nước đang phát triển như Việt Nam nâng cao năng suất và rút ngắn khoảng cách phát triển. Trong bối cảnh Việt Nam đang hội nhập sâu rộng vào nền kinh tế thế giới với việc hoàn tất nhiều hiệp định thương mại tự do quy mô lớn như TPP, FTA với EU, Liên minh kinh tế Á - Âu..., việc tiếp cận thành tựu cách mạng sản xuất mới để tham gia hiệu quả chuỗi giá trị toàn cầu và đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa là nhu cầu cấp thiết. Cho nên, tác động của cuộc CMCN lần thứ 4 sẽ tạo ra nhiều cơ hội và thách thức cho sự phát triển nền hành chính nhà nước.

Có thể hiểu, nền hành chính nhà nước là một khái niệm dùng để chỉ một hệ thống các yếu tố hợp thành về tổ chức (bộ máy, con người, nguồn lực công) và cơ chế hoạt động để thực thi quyền hành pháp của Nhà nước theo quy định pháp luật. Hệ thống các yếu tố cấu thành nền hành chính nhà nước bao gồm: hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước và các nguồn lực vật chất cần thiết bảo đảm cho việc thực hiện nhiệm vụ quản lý hành chính nhà nước của các cơ quan nhà nước.

1. Cơ hội và thách thức từ cuộc CMCN lần thứ 4 đến sự phát triển nền hành chính nhà nước Việt Nam

Khi thế giới vật lý, số và sinh học đang tiếp tục xích lại gần nhau hơn thì công nghệ và thiết bị sẽ ngày càng cho phép người dân tiếp cận gần hơn tới hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, cùng phối hợp hoạt động. Đồng thời, các cơ quan hành chính nhà nước cũng sở hữu sức mạnh về công nghệ để tăng cường sự quản lý

của mình đối với người dân dựa trên những hệ thống giám sát rộng rãi và khả năng điều khiển hạ tầng số. Tuy nhiên, xét về tổng thể, hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước sẽ ngày càng đối mặt với áp lực phải thay đổi cách thức tiếp cận hiện nay của họ đối với sự tham gia của công chúng và quy trình đưa ra quyết định, khi vai trò trung tâm của họ trong việc thực thi chính sách suy giảm trước sự xuất hiện của các nguồn cạnh tranh mới, sự phân phối lại và phân bổ quyền lực dưới sự hỗ trợ đắc lực của công nghệ.

Xét cho cùng, khả năng thích ứng của các thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước sẽ quyết định sự tồn tại của họ. Nếu chúng mình được khả năng có thể bắt kịp thế giới với những thay đổi đột phá, cải thiện cơ cấu để đạt mức minh bạch và hiệu quả nhằm cho phép họ duy trì được lợi thế cạnh tranh của mình, họ sẽ tồn tại. Ngược lại, nếu không thể cải thiện, họ sẽ phải đối mặt với ngày càng nhiều vấn đề. Bởi vì, cuộc CMCN lần thứ 4 không chỉ tạo ra cơ hội mà còn mang đến nhiều thách thức mới trong xây dựng hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức. Do đó, Chính phủ, các bộ, ngành và các cấp cần quyết tâm cao độ hơn nữa trong việc đẩy mạnh ứng dụng công nghệ thông tin nhằm hiện đại hóa cơ sở hạ tầng, phát triển dịch vụ công ở mức cao, nâng cao hiệu quả hoạt động của các cơ quan hành chính nhà nước trong công tác phục vụ đời sống nhân dân.

Có thể nói, trước tốc độ thay đổi nhanh chóng và tác động sâu rộng của cuộc CMCN lần thứ 4, hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước đang đối diện với thử thách ở một mức độ chưa từng có tiền lệ và phần lớn trong số đó chưa cho thấy khả năng thích ứng tốt. Vì vậy, nguy cơ tụt hậu của nền hành chính Việt Nam so với các nước trong khu vực và trên thế giới có xu hướng ngày càng xa hơn.

Vậy làm thế nào để hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước vừa xây dựng một quy trình quản lý năng động, vừa có khả năng ứng phó linh hoạt trước sự phát triển như vũ bão của cuộc CMCN lần thứ 4.

Chỉ có thể là Quốc hội, Chính phủ, các cơ quan quản lý nhà nước phải không ngừng thích nghi với môi trường mới, với sự biến đổi nhanh chóng của thời đại, đồng thời phải không ngừng trau dồi năng lực của bản thân.

Thứ nhất, cơ hội từ cuộc CMCN lần thứ 4 đến sự phát triển nền hành chính nhà nước.

Đất nước ta đang trong thời kỳ thực hiện công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế sâu rộng, do đó, cuộc CMCN lần thứ 4 sẽ tạo cơ hội cho sự phát triển nền hành chính nhà nước. Đây là cơ hội để các cơ quan hành chính nhà nước thay đổi cách thức quản lý. Bởi vì, trong thời đại kỷ nguyên số với các công nghệ mới, nền tảng điều hành mới liên tục thay đổi cho phép người dân được tham gia rộng rãi hơn vào các hoạt động hoạch định chính sách; đồng thời, các cơ quan hành chính nhà nước có thể dựa trên hạ tầng công nghệ số để tối ưu hóa hệ thống giám sát và điều hành xã hội theo kiểu Chính phủ điện tử, đô thị thông minh... khi thực hiện các công việc này, tức là bộ máy hành chính nhà nước buộc phải cải tổ theo hướng minh bạch và hiệu quả. Hệ thống thể chế nhà nước cũng phải đổi mới để có thể thích nghi và ứng biến linh hoạt với các thay đổi, nhất là những thay đổi về cơ chế, chính sách để thích ứng với cuộc CMCN lần này.

Đối với các cơ quan nhà nước và Chính phủ, cuộc CMCN lần thứ 4 ngày càng tạo điều kiện cho người dân tham gia cùng Chính phủ nói lên ý kiến của mình. Ngược lại, Chính phủ sẽ có sức mạnh công nghệ mới để tăng quyền kiểm soát của người dân, cải tiến hệ thống quản lý xã hội, cải thiện và bảo vệ môi trường, chống biến đổi khí hậu. Cuộc cách mạng lần này còn là cơ hội để Chính phủ thực hiện Chính phủ điện tử, ứng dụng công nghệ thông tin trong hoạt động của các cơ quan nhà nước. Điều này giúp cho hoạt động của các cơ quan hành chính nhà nước triển khai hiệu quả, công khai, minh bạch và nâng cao chất lượng phục vụ người dân và xã hội. Cuộc CMCN này còn tạo cơ hội cho các bộ, ngành nghiên cứu, tìm hiểu về khoa học công nghệ, hệ thống quản lý để điều chỉnh, bổ sung kế hoạch, chương trình, đề án, dự án về ứng dụng công nghệ thông tin để xây dựng Chính phủ điện tử. Đây còn là cơ hội để chúng ta xây dựng thể chế, bộ máy, công chức, công vụ một cách chuyên nghiệp và thực thụ để đáp ứng yêu cầu hiện đại hóa nền hành chính... Do vậy, việc đơn giản hóa

thủ tục hành chính và ứng dụng công nghệ tin học vào việc triển khai các thủ tục hành chính (xây dựng mã số tinh gọn, đơn giản để người dân tiếp cận nhanh) là yêu cầu bắt buộc.

Để nắm bắt cơ hội từ cuộc CMCN lần thứ 4, trong những năm qua, ứng dụng công nghệ thông tin trong hoạt động của các cơ quan hành chính nhà nước được xem là nhiệm vụ ưu tiên hàng đầu. Đến hết năm 2017, Việt Nam nằm trong nhóm 3 quốc gia đứng đầu ASEAN về chỉ số dịch vụ công trực tuyến (OSI) và chỉ số phát triển Chính phủ điện tử (EDGI) của Liên hợp quốc. Việc thực hiện Chính phủ điện tử trong thời gian qua đã tạo nên những thay đổi quan trọng, mang tính hệ thống hơn. Việt Nam đã có những hệ thống mang tính quốc gia như hệ thống hải quan, thuế, đăng ký doanh nghiệp... Đối với hệ thống quản lý văn bản - cốt lõi của Chính phủ điện tử, tính đến quý I-2017, đã có 26/30 bộ, cơ quan ngang bộ, cơ quan thuộc Chính phủ và 63/63 tỉnh, thành phố trực thuộc Trung ương hoàn thành kết nối liên thông phần mềm quản lý văn bản với Văn phòng Chính phủ, hình thành một hệ thống quản lý văn bản điện tử thống nhất, thông suốt từ Trung ương đến địa phương, cho phép tự động nhận biết được trạng thái xử lý văn bản giữa các cơ quan. Về cung cấp dịch vụ công trực tuyến, trong tổng số 83 dịch vụ công trực tuyến giao cho 20 bộ, ngành, đến nay, các bộ, ngành đã triển khai thực hiện 78/83 dịch vụ công trực tuyến; trong tổng số 44 dịch vụ công trực tuyến giao cho các địa phương, đến nay có 32/63 địa phương đã triển khai thực hiện. Đây là những dấu hiệu tích cực, cho thấy hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước đã có sự thay đổi.

Thứ hai, thách thức từ cuộc CMCN lần thứ 4 đối với sự phát triển nền hành chính nhà nước.

Cùng với việc tạo ra nhiều cơ hội, CMCN lần thứ 4 cũng tạo ra nhiều thách thức đối với sự phát triển nền hành chính nhà nước. Đó là, hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước sẽ ngày càng phải đối mặt với những áp lực thay đổi cách tiếp cận hiện đại trong hoạch định và thực hiện chính sách; trong đó, quan trọng nhất là làm sao nâng cao vai trò của người dân trong quá trình này. Cùng với đó là tốc độ phản ứng,

Giao dịch của người dân tại Chi cục Thuế quận Hà Đông, Thành phố Hà Nội.

Ảnh: Bá Hoạ

ra quyết định với những sự kiện của hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước; đội ngũ công chức, viên chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước cũng cần phải được nhanh chóng và khẩn trương hơn...

Bên cạnh đó, cuộc CMCN lần thứ 4 sẽ tạo ra những thách thức gay gắt, đặc biệt là thách thức an ninh phi truyền thống; trong đó có an ninh thông tin, an ninh mạng, an ninh kinh tế, an ninh nguồn nước, năng lượng, lương thực, tội phạm xuyên quốc gia, tội phạm sử dụng công nghệ cao... Bởi vì, Việt Nam là một trong những quốc gia có tốc độ phát triển internet nhanh nhất thế giới với tỷ lệ người dân sử dụng điện thoại di động, internet khá cao. Lợi dụng điều này, các thế lực thù địch, phản động triệt để sử dụng mạng viễn thông, internet để tuyên truyền, phá hoại tư tưởng, phá hoại nội bộ, kích động biểu tình, gây rối, bạo loạn nhằm lật đổ chính quyền, thay đổi thể chế chính trị ở nước ta. Thời gian qua, đã xuất hiện hàng nghìn trang thông tin điện tử, trang mạng xã hội có nội dung xấu, đăng tải những nội dung xuyên tạc, bôi nhọ, bạo lực, phản văn hóa... Hoạt động tình báo mạng, tội phạm mạng ngày càng tinh vi, xảo quyệt, gây hậu quả ngày càng nghiêm trọng. Hệ thống mạng thông tin quốc gia, nhất là hệ thống mạng thông tin của các cơ quan, tổ chức trọng yếu vẫn sẽ là mục tiêu tấn công, xâm nhập của tin tặc nước ngoài; nguy cơ mất an ninh, an toàn thông tin, lộ, lọt bí mật Nhà nước sẽ ngày càng nghiêm trọng nếu không có giải pháp phòng, chống hữu hiệu.

Trong khi các nước trên thế giới đã thay đổi hệ thống quản trị nhà nước để từng bước thích nghi với cuộc CMCN lần thứ 4, thì ở Việt Nam, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước, đội ngũ công chức, viên chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước chưa có sự chuyển đổi, thích nghi tích cực. Cụ thể là hiện đại hóa hành chính chưa được thực hiện đồng bộ. Các quy định về tiêu chuẩn và tạo kết nối trên môi trường điện tử của các cơ quan hành chính nhà nước phục vụ điều hành, xử lý văn bản hành chính, cung cấp dịch vụ công còn có những bất cập. Mô hình và lộ trình xây dựng Chính phủ điện tử ở Việt Nam cũng chưa rõ nét. Do đó, đã ảnh hưởng đến sự phát triển nền hành chính nhà nước và là thách thức không nhỏ đối với hệ thống thể chế nhà nước, hệ thống các cơ quan hành chính nhà nước cũng như đội ngũ công chức làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước.

Như vậy, cuộc CMCN lần thứ 4 đang diễn ra với tốc độ nhanh, theo cấp số nhân đã làm thay đổi bối cảnh toàn cầu và có tác động ngày một gia tăng đến Việt Nam; sẽ tạo ra nhiều cơ hội và thách thức đối với sự phát triển nền hành chính nhà nước. Nếu tận dụng tốt cơ hội từ cuộc CMCN lần thứ 4 và vượt qua được thách thức, Việt Nam sẽ thu hẹp khoảng cách phát triển với các nước tiên tiến, sớm thực hiện được mục tiêu trở thành nước công nghiệp theo hướng hiện đại. ■